

DIN ACTIVITATEA ORGANIZAȚIEI REGIONALE P.C.R. DOBROGEA (1934—1944)

Conf. univ. ION ARDELEANU

În istoria mișcării muncitorești, a Partidului Comunist Român, pagini de abnegație, devotament, au înscris prin lupta eroică desfășurată împotriva exploatării capitaliste-moșierești luptătorii revoluționari, comuniști, antifasciști, de pe plaiurile dobrogene.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în primele decenii ale secolului XX-lea la Constanța, Tulcea, Sulina, Măcin, Isaccea, Babadag, s-au dezvoltat puternice centre ale mișcării socialiste. Aici, de-a lungul anilor, au fost organizate demonstrații, greve și alte acțiuni muncitorești, în fruntea cărora s-au aflat mulți militanți revoluționari al căror nume este legat de cele mai însemnate evenimente ale istoriei mișcării noastre muncitorești.

Pentru a întregi tabloul activității revoluționare din Dobrogea din perioada 1934—1944 considerăm că este necesară o prezentare succintă a tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste de pe teritoriul dintre Dunăre și Mare întrucît socotim că astfel vom putea argumenta în mod obiectiv amploarea mișcărilor antifasciste, a luptei de rezistență în fruntea cărora s-au situat comuniștii.

La momentele principale ale mișcării muncitorești și socialiste au fost prezenți, cu o participare activă, țărani, intelectuali din Dobrogea.

În 1895 s-a întemeiat la Tulcea „Clubul muncitorilor“ care și-a asumat — așa cum scria ziarul „Lumea nouă“ rolul de a explica maselor sensul luptei lor, de a organiza muncitorii în vederea obținerii unor condiții de trai și de lucru omeneste¹. Un alt club s-a înființat la Sulina în 1897². Activitatea desfășurată de Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România, de Clubul muncitorilor din Tulcea, s-a concretizat în intensificarea luptelor, a propagandei socialiste, fiind atrași mulți țărani și învățători. La începutul anului 1899 se semnala că „socialismul mișunește în județul Tulcea“³, iar ziarul „Universul“

¹ „Lumea nouă“, 24 ianuarie 1896.

² Idem, 29 aprilie 1897.

³ Gh. Matei : „Cluburile socialiste la sate“ ; Editura Științifică, 1966, p. 81.

consemna, referindu-se la același județ, că „agitația socialistă se face printre săteni, mai ales de învățători”⁴.

În ciuda prigoanei ce s-a dezlănțuit împotriva cluburilor, a celor ce popularizau ideile socialiste, mișcarea a continuat. În 1899 la Congresul al VI-lea al P.S.D.M.R. Clubul muncitorilor din Tulcea a fost reprezentat printr-un delegat⁵. În primele decenii ale secolului al XX-lea muncitorii din Dobrogea organizați în cercurile „România muncitoare, syndicate, în rândurile cărora au activat dr. Cristian Rakovski, Andrei Ionescu, avocatul Nicolae Ghețu, Iosif Naumov, au participat la activitatea pentru organizarea și întărirea mișcării muncitorești. Ei au fost reprezentați în 1910, la Congresul de refacere a Partidului social-democrat.

În anii premergători primului război mondial, în secțiunile Partidului social-democrat, mișcarea socialistă capătă noi forme. În acest timp a apărut la Tulcea foaia „Dunărea socială” care a avut ca redactor pe Iosif Naumov. În acest ziar s-au publicat articole de propagandă socialistă, muncitorii, țărani fiind chemați să sprijine activitatea secției P.S.D.

Dezvoltarea mișcării muncitorești, prestigiul pe care l-a căpătat muncitorimea din Dobrogea, a făcut ca la Congresul de înființare a Partidului Comunist Român în mai 1921; Andrei Ionescu a fost ales vicepreședinte al Congresului.

După crearea Partidului Comunist Român activitatea revoluționară din Dobrogea se intensifică, în pofida interdicțiilor guvernărilor, a terorii, ridicată la rangul de principiu al conducerii după ilegalizarea partidului comunist. În rândurile eroilor clasei muncitoare se remarcă luptători ca Dimitrie Doncev, împușcat de siguranță în 1931, Gh. Marinov — „Ursu” — împușcat de siguranță în 1933.

Marile bătălii muncitorești din perioada crizei economice (1929—1933), care au antrenat în luptă cele mai diferite categorii sociale au ridicat și în Dobrogea noi detașamente de militanți. În perioada ce a urmat anului 1933 cind pentru omenire pericolul fascismului a devenit iminent, Partidul Comunist Român s-a ridicat cu hotărîre împotriva fascismului. Organizînd demonstrații de masă, greve de protest, orientînd presa democratică, conducînd organizații de masă, a mobilizat cele mai largi categorii sociale la o largă împotrivire antifascistă.

Organizația regională P.C.R. Dobrogea și-a adus tot ceea ce a avut mai valoros la această luptă. Datorită muncii atente, răbdătoare, a tacticii și formelor multiple de luptă adoptate, comuniștii din Dobrogea au reușit să atragă în luptă mase largi de muncitori, țărani, intelectuali români, bulgari, turci, armeni, ucrainieni și de alte naționalități.

„În această parte a țării C. C. al Partidului a trimis tot timpul activiști ca : Ivanca Rudenco, Constanța Crăciun, Ion Moga, Iordan

⁴ „Universul”, 31 ianuarie 1899.

⁵ „Lumea nouă”, 25 aprilie 1899.

Florescu, Viorica Moisescu și alții, care, împreună cu activiștii de frunte ilegalizați ai C.C. ca Dumitru Coliu, Constantin Pirvulescu, au condus munca organizației regionale Dobrogea pe drumul luptei revoluționare“⁶.

În anii 1933—1936 sub conducerea organizației regionale de partid se intensifică munca de organizare a luptei antifasciste, pentru sprijinirea deținuților politici. În Dobrogea au luat ființă în anul 1934 Comitete antifasciste, Comitete pentru apărarea deținuților politici. În cursul anului 1934 sub îndrumarea comitetului din Galați își desfășoară activitatea Comitetul antifascist al Dunării de jos, care cuprindea și județele Covurlui, Brăila, Tecuci și Tutova, care avea ca organ de presă ziarul „Îndrumarea“⁷. În Tulcea, Măcin, Babadag, Isaccea, Sulina, comune ca : Baia, Carcaliu. Somova, în anii 1934—1940 desfășoară o largă activitate de organizare Dumitru Olteanu⁸, Grigore Ismailescu, Avram Filicenco, Dionisie Dumitru și alți comuniști și simpatizanți.

Pornind de la existența tradiției revoluționare, a nemulțumirilor maselor de țărani, pescari, folosind munca de la om la om, comuniștii din județul Tulcea prin variate forme ca : discuții cu grupuri de țărani și pescari, transmiterea de broșuri, manifeste pentru cei care plecau în Deltă la pescuit, colecte pentru sprijinirea celor închiși, mișcarea revoluționară a cuprins mase largi de oameni. Au fost atrași intelectuali ca avocatul Panait Popovici, care a apărat în procese comuniste, dr. Maximilian. Au fost atrase unele elemente din rîndurile partidelor burgheze ca avocatul I. Berbec, lider al P.N.Ț., care a semnat proteste împotriva proceselor antifasciștilor.

O largă activitate s-a desfășurat în Dobrogea pentru sprijinirea deținuților politici din închisori. În 1935 s-a constituit la Constanța Comitetul pentru apărare și ajutorare a deținuților antifasciști⁹. Într-o perioadă scurtă de timp au fost atrași mulți muncitori, intelectuali, funcționari. Comitetul a desfășurat o vie activitate propagandistică. În biblioteca Comitetului, al cărei responsabil a fost Filimon Sirbu, erau al clasei muncitoare din țara noastră, se aflau broșuri, lucrări ca : „Discuții la centenarul lui Voltaire“, „Criza și clasa muncitoare“, „Directivele și statutele Internaționalei Comuniste“ etc.¹⁰. Secretar al Comitetului pentru apărare și ajutorare a deținuților antifasciști era Nicolae Cioroiu, care, așa cum se scria în dosarul întocmit la arestare era „suspectat de

⁶ Victor Dușa : „Din activitatea regională Dobrogea a P.C.R. în timpul celui de-al doilea război mondial“. (Articol manuscris). p. 5. Victor Dușa, militant al P.C.R. din 1936, fost membru al Biroului Regional P.C.R. Dobrogea, primul prefect al Constantei instaurat prin voința maselor populare în noiembrie 1944. Îi mulțumim aci pentru bunăvoința de a ne pune la dispoziție manuscrisul.

⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 25, dosar nr. 4177, fila 396.

⁸ Dumitru Olteanu, primul prefect instalat la Tulcea în noiembrie 1944. În anii 1944—1946, a fost secretar al comitetului județean Tulcea.

⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 25, dosar nr. 4199, fila 41.

¹⁰ Arhiva C.C. al P.C.R. ; Fond 1, dosar 120 vol. 1, 7, inventarul cărților a fost făcut cu prilejul percheziției și arestării membrilor Comitetului la 21 octombrie 1936.

mult pentru legăturile cu comuniștii dar a scăpat din cauza măsurilor de precauție ce le lua pentru a nu lăsa niciodată dovada la perchezițiile ce i se făceau¹¹. Din conducerea comitetului au mai făcut parte : Alexandru Șteflea, Ilie Ninescu, Brana Lerner, Dumitru Mihai, Marga Chioreanu ș. a.

Conferințele publice organizate de Comitetul din Constanța aveau un auditoriu numeros. Tematica expunerilor diversă ca titluri avea o singură idee : lupta împotriva pericolului fascist. De altfel, chiar în ziua arestării membrilor comitetului, secretarul conferința despre activitatea lui Nicolae Titulescu și poziția sa față de agresiunea fascismului italian, a hitlerismului. Arestarea membrilor comitetului și judecarea lor la Constanța în procesul devenit cunoscut al celor 57 a atras atenția opiniei publice din Dobrogea iar prin intermediul presei democratice a unor largi cercuri din țară. În proces au fost implicați : Alexandru Șteflea, Nicolae Cioroiu, Andrei Ionescu, Filimon Sirbu, Dumitru Mihai, Panait Vanghele, Elena Danielescu și alții¹².

Procesul judecat la Tribunalul militar din Constanța s-a desfășurat între 16—22 decembrie 1936. În acele zile orașul Constanța a cunoscut freamătul unor adânci frământări în rîndul exploatatorilor și al organelor represive care asistau la acte deschise de solidaritate cu cei implicați în proces. Au fost condamnați 37 de tovarăși la pedepse variînd între 3 luni pînă la un an închisoare. A fost admis recursul numai pentru 3 acuzați. Judecat la Craiova în iulie 1937 sentința rămîne totuși aspră. „Trei acuzați au primit împreună 2 ani și 3 luni închisoare, 9 ani interdicție, 8 000 lei cheltuieli de judecată¹³.

În timpul procesului au avut loc la Tulcea, Sulina acțiuni de protest, s-au inițiat memoriile prin care se cerea eliberarea comuniștilor arestați.

Celor implicați în proces, originari din Constanța, pe măsură ce s-au eliberat, li s-a interzis să rămînă în oraș. Majoritatea au fost nevoiți să lucreze în diferite comune din Dobrogea. Aceasta a creat pentru un moment greutăți în munca revoluționară, pe de altă parte a dus la intensificarea ei, la atragerea unor noi categorii de muncitori, țărani, învățători, preoți. În anul 1940, organizația regională P.C.R. Dobrogea cuprindea un număr însemnat de membri și simpatizanți. Instaurarea în țară în septembrie 1940 a dictaturii militare-fasciste, măsurile de represiune și teroare luate împotriva mișcării muncitorești au fost puternic simțite în Dobrogea. Zeci de activiști din Constanța, Tulcea, sînt arestați și apoi internați în lagărul de la Constanța printre care : Nicolae Cioroiu, Dumitru Olteanu, Panait Vanghele, Ion Zêndic, Mihai Dumitru, Marin Bălănică, Elena Danielescu, Diaconu Florea, Voinea Tulcea, Grigore Ismailescu ș. a.¹⁴. În anii care au urmat, unii

¹¹ Idem. Nicolae Cioroiu a fost membru al Biroului regional P.C.R. Dobrogea. După 23 august 1944 a îndeplinit funcția de prim-secretar al Comitetului regional P.C.R. Dobrogea.

¹² „Dimineața“, 17 decembrie 1936.

¹³ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 4, dosar 739, filele 64—65.

¹⁴ Victor Dușa, *lucrarea citată*, p. 7.

dintre ei au fost deținuți în lagărul Tg. Jiu, altora li s-a fixat domiciliu obligatoriu prin localități izolate, sub supravegherea cea mai strictă a poliției și a jandarmeriei.

În anii dictaturii militare fasciste, organizația regională P.C.R.-Dobrogea a cunoscut din plin represiunile, teroarea, procesele, a pierdut mulți militanți devotați luptei poporului. La 4 iulie 1941, Curtea Marțială din Constanța a condamnat la moarte pe Filimon Sîrbu și la 25 ani închisoare pe Tunschi Alexandru, Giuglea Eugen, Buda Nicolae și Dincă Gheorghe, care au organizat acțiuni de sabotaj împotriva războiului hitlerist antisovietic¹⁵. În aprilie 1943 a fost arestat un alt grup de activiști în frunte cu secretarul regionalei Victor Dușa. Printre cei aproape 80 de arestați se aflau: Viorica Moiescu, Gheorghe Iuga, Iordan Leca, Gh. Codreanu, dr. Marcu Cohn, Marin Ciocan, Agop Aianian, Mesia Hacerian, Ion Popa, Ilie Zamfirescu, Malciu Mihai ș.a.¹⁶.

La 14 octombrie 1943 prin sentința Curții Marțiale a garnizoanei Constanța nr. 2667 — 4 tovarăși au fost condamnați la moarte: Torosian Ardaș, Daglarian Garbis, Hacerian Mesia și Kazangian Hacik. S-au dat de asemeni pedepse variind între 15—25 de ani închisoare¹⁷. Condamnările la moarte nu au mai fost însă executate. După proces, rîndurile activiștilor de partid erau rărîte. Cei achitați, împreună cu cei eliberați anterior trec din nou la luptă. Regionala de partid se constituie avînd un comitet format din: Victor Dușa, Gh. Iuga, Gh. Dincă, Alexandru Steflea, Eremia Ion, Mihai Dumitru, Dumitru Olteanu, Pannait Vanghele, Gh. Codreanu. Se refac legăturile cu cei din Cobadin, Baia, Nicolae Bălcescu, radio Coasta etc.¹⁸.

Condițiile de muncă și de trai ale muncitorilor și ale celorlalte pături sociale din Dobrogea, ca urmare a războiului, a jafului hitlerist, a numeroase trupe dizlocate în această zonă, erau din ce în ce mai grele. Muncitorii suspectați de participare la activitatea comunistă nu erau primiți la lucru. Se păstrează liste cu muncitori din Medgidia, Hamangia, Cobadin, Constanța, Nicolae Bălcescu, care nu erau admiși să lucreze în diferite întreprinderi¹⁹. Cu toate acestea activitatea de partid a continuat. Au fost editate și răspîndite manifeste ale organizațiilor centrale și locale ale P.C.R., U.T.C., Ajutorul Roșu, în întreprinderi și la sate, pe străzi sau în piețe publice, manifeste care au menținut combativitatea ridicată a maselor populare, le-au mobilizat la luptă pentru doborîrea dictaturii militarofasciste, scoaterea țării din războiul antisovietic și alăturarea la coaliția antihitleristă. Asemenea manifeste au fost difuzate în porturile Constanța, Sulina și Tulcea, la Atelierele C.F.R.—Palas, în întreprinderi din Constanța, Cernavodă, Mangalia, precum și în comunele Girlici, Chilia Veche, Juri-

¹⁵ Muzeul de istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, Fonduri, Sala a 7-a, anul 1941.

¹⁶ Muzeul de istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, Fonduri, Sala a 7-a, anul 1941.

¹⁷ Idem.

¹⁸ Victor Dușa, *lucrarea citată*, p. 23—24.

¹⁹ Muzeul de istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, Fonduri, inv. nr. 2026.

lovca, Basarabi, Ovidiu, Turcoaia etc.²⁰. În aprilie 1941 a fost editat ziarul „Adevărul dobrogean“ care prin articolele sale oglindea activitatea și lupta muncitorilor din diferite întreprinderi, demascând în același timp dictatura militară-fascistă²¹.

Din documentele informative care se păstrează, studiile publicate în perioada de după eliberare, rezultă că în anii 1941—1944 în Dobrogea au avut loc 145 conflicte colective de muncă, din care 14 s-au transformat în greve. Urmărind desfășurarea lor constatăm că majoritatea acestora au avut loc în porturi (Constanța, Tulcea, Sulina), la Șantierul naval Constanța, la carierele de piatră și la întreprinderile industriale din Cernavodă, Constanța, Tulcea, Mangalia²². Cu deosebită intensitate s-au desfășurat conflictele colective de muncă în 1943 îndeosebi de mecanicii de locomotive care făceau curse între Constanța-Fetești, Constanța-Tulcea, și Constanța-Negru Vodă, împotriva reținerilor abuzive, din salarii, cereau plata orelor suplimentare. Nemulțumirea, lupta deschisă, s-a împletit cu acțiunile de sabotaj. În decembrie 1943 în gara Valul lui Traian a fost incendiat un automotor, au fost tăiate firele de legătură între posturile de comandă din Basarabi-Constanța, navele erau blocate în port prin diferite defecțiuni provocate de comuniști și patrioți. La rîndul lor țărani s-au opus rechiziționărilor, învățătorii, notarii, micii negustori își manifestau nemulțumirile față de războiul și regimul fascist.

În contextul general al acestor manifestări desfășurate pe un larg front social, Comitetului regional P.C.R. Dobrogea trecînd peste greutatea provocate de arestări, măsuri de teroare, a reușit să realizeze pe plan regional Frontul Patriotic Antihitlerist, în 1944 Frontul Unic Muncitoresc, Blocul Național Democratic, măsuri de ordin politic deosebit de importante paralel cu organizarea luptei maselor, cu atragerea armatei.

Regionala P.C.R. Dobrogea era în plină fierbere acum 25 de ani. Măsurile politice, organizatorice, luate de comuniști, au asigurat cu succes pregătirea și desfășurarea insurecției pe teritoriul Dobrogei.

Lupta eroică a comuniștilor, patrioților din Dobrogea, parte integrantă a luptei poporului nostru, a asigurat în această parte a țării zdrobirea rezistențelor hitleriste, a marcat începutul trecerii la cucerirea puterii de către clasa muncitoare.

Victoria insurecției naționale antifasciste din august 1944 la care și-au adus contribuția dobrogenii, cei din Deltă, moment crucial în istoria poporului nostru, a asigurat drumul luptei pentru desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice în țara noastră, construirea socialismului în Republica Socialistă România.

²⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 13, dosar nr. 3412, filele 124—125, 128, 137—138.

²¹ „Adevărul dobrogean“, anul I, nr. 1, aprilie 1941. (Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.).

²² I. Iacoș, „Lupta oamenilor muncii din Dobrogea împotriva dictaturii militare-fasciste (1941—1944) în „Analele Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R.“ nr. 6/1964, p. 31.